

In de hoedenvlechtersvallei

Met carnaval zwerft er een zwarte heks rond in het Jekerdal. Strooien hoeden ont-rukten dit schone Waals-Limburgse riviertje aan de verge-telheid. Al vreten mer-gelgroeves stukje bij beetje het landschap op, langs de Jeker is nog zeer veel te genieten. Wij passeer-den Maastrichtse wijn-gaarden en eindigden via een rotskloof bij een apocalyptische toren.

door Frank Flippo

De Limburgse hoofdstad blijft de moeite waard, al was het alleen maar om de geur op te snuiven van versgebakken Luikse wafels. Die geur brengt ons naar een ambachtelijke bakkerij in 't hert van Mestreech. Op een doorde-weekse ochtend toont Maastricht zich zonder opsmuk.

Glazenwassers en winkelbevoor-raders bevolken de straten. Aan het Vrijthof drinken we wat in een café met langs de wanden ingelijste pentekeningen van oude mannen achter brilleglazen, lur-kend aan pijpen en loerend vanon-der petkleppen. Als wij er 's avonds laat weer langs lopen blinkt helder licht achter de geslo-ten gordijnen. Hier handhaaft men de vooroorlogse gewoonte dat huisgezinnen en cafés 's avonds de gordijnen dicht doen. Door Maastricht gaat de Jeker een stukje ondergronds, rochelend

'Berengraf' staat erop gekalkt, want de beer is weg. Waarschijnlijk dood, ten langen leste verlost uit zijn uitzichtloze staat van levend begravene. Geleidelijk wijkt de stad en gaan plantsoenen over in platteland. Ligusterhagen en houten bankjes maken plaats voor velden met bloemkolen. Het dal van de Jeker is breed. Tussen Kannerberg en Pietersberg ligt een paar kilome-ter. Daartussen een vallei, die het Nederland van slootjes en hekjes

Nederland, met meer zonuren dan op de meeste andere plaatsen. Daarvan getuigen de wijngaarden op de nabijgelegen hellingen. Langs het water liggen monumen-tale, omheinde Limburgse boeren-hoeven. Een ervan is de Hoeve van Nekam, bekend omdat in het nabijgelegen Kanne in 1928 Hendrik Marsman en Jan Engelman logeerden. Engelman schreef toen de volgende gedichtjes:

Maria te Kanne

ons via smalle, modderige paadjes door het dichte hellingbos van de Cannerberg. De berg zit zo vol gangen dat je op een dunne stomp van mergel loopt. Regelmatig stort er iets in. Het inwendige is al tijdenlang verboden voor publiek, omdat er regelmatig mensen omkwamen wanneer een lichte trilling weer eens een spe-lonk in stof en stenen herschiep. Een van de eerste gedocumenteer-de instortingen was de 'mergel-

eind van Kanne, snijdt de Jeker doormidden. Het kost ons enige moeite hem weer terug te vinden. Zoveel moeite, dat we onze voor-genomen route kwijtraken. Dus vervolgen we onze weg zuid-waarts langs het Albertkanaal. Daar wacht ons een spectaculaire verrassing. We lopen door een heuse rotskloof. Waarschuwbord met val-lend gesteente begeleiden ons. Het Albertkanaal is hier dwars

Mont St. Pierre

langs de Middeleeuwse stadsmuur richting het open land loopt. In het park langs de muur stuiten wij op de droeve restanten van de Berenkuil, een omheinde, betonnen tobbe met loopgraaf, waar lange tijd de wandelaars konden huiveren bij het machteloze gegrom van een gekooide.

... verderop oogst men bloemkol-
len met de hand. De landarbeiders
groeten ons en beantwoorden
vriendelijk onze nieuwsgierige
vragen. Tijdens het praten werken
ze door, 'want het is hard werk,
en het duurt lang'.
Gelukkig schijnt de zon, en dat
kan geen toeval zijn. Het Jekerdal
is namelijk de warmste plek van

*Steeg een lichte maan
Dit is het uur dat Maria moet gaan
over de heuvels in de zachte val
en witte slaaf van het schemerdal*

En:

Meimorgen in Limburg

*De mergelkerk, de witte hoeven en de
beek
de populieren waar de zoete wind bleef
zingen
Ik wil hier liggen en beminnen
tot de streek zich in mijn allerlaatste
vezel neer zal wringen.*

Mergeldood

Nekam is ook vereeuwigd door Maria Koenen in haar novellen 'de Toren van Nekam' en 'De Witte Burcht'. We lopen de poort door van de Nekamse hoeve en ontmoeten daar de landbouwer annex wijnboer, een praktische jonge kerel die zegt de wijnen 'erbij' te doen: 'De wijnbouw begint hier de laatste jaren weer wat op te komen, na een afwezigheid van lange tijd. Je kunt daarom niet spreken van een echte wijncultuur. Wijnfeesten hebben we ook al niet. De wijn wordt geoogst met vrijwilligers uit de omgeving en vooral verkocht in Maastricht. Het is een goede, mild-droge Riesling. Veel meer kun je hier niet verwachten, zeker geen Appellation Controlée.' En toch, de herfstzon schijnt door het vergelende loof van de wijnranken en tegenover Nekam verheft zich het Wijngoed in Bourgondische stijl boven het dal. Rechte banen fladderig loof en op de top een pastelkleurige natuurstenen hoeve; dit zou Macon kunnen zijn. In de mergelkelders liggen de flessen te rijpen... Achter het wijngoed werken we

... van Neercanne en een
voornaam lid van de Maastrichtse
bourgeoisie. Het verhaal gaat dat
ze een processie verstoorde door
deze voortijdig te verlaten. Op
weg naar huis werd zij overvallen
door een hevig onweer. Met haar
twee dochters zocht ze een toe-
vlucht in de Kannerberg. De toorn
Gods ontladde zich boven hun
hoofden in de vorm van een regen
van stenen.
Chateau Neercanne is tegenwoor-
dig een geliefd conferen-
tieoord, met bijbeho-
rend gladgestre-
ken interieur.
Vanaf het ter-
ras kijk je op
de meande-
rende Jeker
en eikenbo-
men vol
maretak,
met bene-
den een zorg-
vuldig gecoif-
feerde Franse
tuin.

Kampernoeliën

De eerste stap die je zet vanaf
de zuidhelling van de Cannerberg,
ben je in Kanne, België en word je
ogenblikkelijk met je neus op de
blinde muren en de onverbiddelij-
ke kitsch geduwd waaraan ons
zuidelijke buurland zo rijk is. Wie
in deze melige pap de krenten kan
vinden, prijst zich gelukkig.
Minuscule kapelletjes op brieven-
bushoogte zijn zulke krenten.
In Kanne kweekte men vanouds
veel kampernoeliën (champig-
nons) in de berg. In de Tweede
Wereldoorlog werden dorp en
omgeving hermetisch van België
afgesloten, omdat je er via onder-
grondse gangen in Nederland kunt
komen.

Het Prins Albertkanaal, aan het

... Emael gegraven; aan beide zij-
den rijst een honderd meter hoge
rotswand op. Een werkver-
schaffingsproject uit de eerste
helft van deze eeuw. Het is zo
lang geleden dat bomen en strui-
ken inmiddels weer een wankel-
basis hebben gevonden. Ze verle-
nen deze menselijke ingreep een
natuurlijk aanzien.

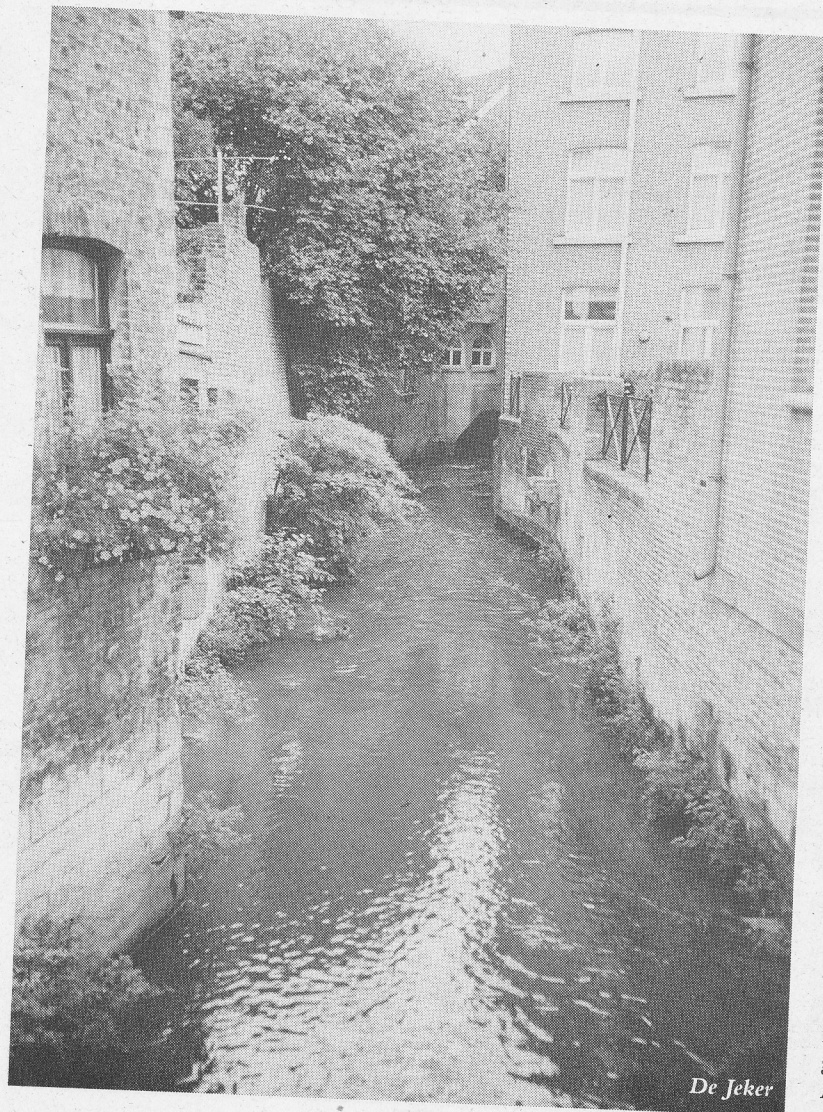
Nog groter is onze verbazing als
we halverwege schietgaten ontwa-
ren en bastions. Dan schiet me te
binnen wat dit is: we kijken tegen
de buitenkant aan van het
Fort Eben-Emael, een

van de meest
indrukwekkende
forten van de
eeuw in de
Benelux.
Kort voor
de Eerste
Wereld-
oorlog werd
dit nog als
onneembaar
beschouwd,
maar door
gebrekkige logis-
tiek en bemanning
werd het in een omme-
zien door de Duitsers veroverd.

Ter hoogte van het gehucht
Lanaye verandert de steile wand
in een flauwe helling. Maas en
Albertkanaal raken elkaar hier
bijna. Vanaf hier kijken we op
twee dorpen. Op de voorgrond,
vlak over het Albertkanaal, ligt
het Franstalige Lanaye (vroeger:
Ternaaien), daarachter het Zuid-
Limburgse Eysden.

Cementfabriek

Hier, bij deze brug over het
Albertkanaal, lopen we de helling
op. De weg loopt in haarspeld-
bochten omhoog en in één van die
bochten wacht ons een verrassing:
een fraai voetpad naar het zuiden,
door een steil hellingbos. 'Ville de

De Jeker

Eben-Haëzer

Visé, Montagne St. Pierre' staat er op een bord. De Waalse Sint Pietersberg dus. Op de kaart zag het er uit als een zo smalle strook, dat het ons onwaarschijnlijk leek dat we daar door konden, en nu blijken er drie wandelroutes door te lopen. Dit mag Wallonië zijn, landschappelijk is het Limburg op zijn best: afwisselend loofbos, mergelgrotten en graslandjes met schapen. En mooie vergezichten op het dal van de Maas en de heuvels daarachter.

Schapen steken nieuwsgierig hun koppen naar buiten als we langs de hollen lopen. Daar lezen we ook het enige Nederlandstalige opschrift, het summiere: 'Verboden toegang, levensgevaar'. Aan levensgevaar worden we hier nergens blootgesteld, of het moet de cementfabriek zijn op welks terrein we per abuis belanden aan het eind van het bos.

Wil je dit vermijden, neem dan in het bos niet de aftakking naar beneden, maar loop zo veel mogelijk naar boven. Op dit punt van de wandeling kregen we zin in een gerieflijk oponthoud. De kantine

gaan hier op. Boomloos, trottoirloos, alles van deur tot deur asfalt, haveloze honden die rondzwerven door verlaten straten. Huizen met ingegooide ramen, verroeste brievenbussen, blokkendozen met gesloten rolluiken. Winkels, voor zover aanwezig, zijn gesloten. We voelen ons Kuifje in Afrika.

Het andere deel van Wonck, op de westoever, lijkt nog op een dorp. Er zijn cafés, er is een kerkje. Op het kerkhofje dwalen we rond. Veel Nederlandstalige namen op de grafstenen: Vanderwielen, Vandenbruggen... ongeveer net zoveel als er Franstalige zijn. In het verleden gaf Wallonië economisch de toon aan en veel Vlamingen zijn toen naar de omgeving van Luik getrokken en daar totaal verfranst. Vlaamse namen zeggen hier dus niet zoveel. Dit gebied was altijd al overwegend Frans, met een minime Limburgse minderheid. De namen van oude Jekerse edellieden zoals de dertiende-eeuwse graaf Wauthier de Bierlouw, heer van het Land van Glons (Glaaien) en heer van Brus, bewijzen dit

ters. Een legende vertelt hoe dit is ontstaan: Wouthier de Bierlouw was geëxcommuniceerd omdat hij zijn zwager had vermoord. Hij toog naar Rome om de paus vergiffenis te vragen. De paus droeg hem op bij wijze van boetedoening een strooien hemd te dragen, voor de rest van zijn leven. Omdat het hemd snel sleet, vlocht de gravin een nieuw. Het resultaat beviel haar zo goed, dat ze kort daarop voor zichzelf een strooien hoed vlocht. En dat was de eerste strooien hoed die gevlochten werd in de Jekervallei. Waan of waar? In elk geval bestaat er in hartje Roclenge nog een stokoude hoeve met de naam Brus, en het staat vast dat het strovlechten een wijdverbreid tijdverdrijf werd. Strovlechten deed men in de verloren uurtjes, als een soort breien: wandelend door het veld, zittend voor het huis of om de haard.

*Tressez, tressez mes bonnes vieilles
Tressez la paille de chez nous
Que sous vos doigts ce soit merveille
Tressez, tressez les jolis stouts*

(Les tresseuses (De Vlechtsters))

De kwaliteit van deze hoedennijverheid was dusdanig dat de makers over allerlei landen uitzwermden en ter plekke met groot succes hoedenzaken begonnen: in Amsterdam, Rotterdam, Parijs, tot in Beieren toe. Dat deden ze liever dan in de arme Jekerstreek te blijven. Zo verdwenen de hoedenmakers langzamerhand. Aan de Jeker werd de hoedenmakerij werd nog sporadisch beoefend, tot de algehele verdwijning van de hoed uit ons straatbeeld ook dit de das omdeed. Er bestond te Roclenge nog wel tussen 1850 en 1914 de volksculturele vereniging Société de l'Union.

In diezelfde tijd publiceerde H.

1903) en 'Histwère di nouf mohones dè Grand'Brouw d'Ronclindje'. Frénay geldt nog steeds als de belangrijkste Jekerse schrijver. In 1930 publiceerde de historicus Francois Olyff nog twee boeken over Roclenge en omgeving. Het Jekerdal trok vroeger veel zondagsschilders en ook wel Waalse schilders van naam, zoals Henri Desver en Alfred Martin, die bijvoorbeeld de nu verdwenen 'typische brug van Wonck' tot onderwerp namen. De twaalfde-eeuwse Hendrik van Veldeke, de oudst bekende Nederlandstalige dichter, heeft ook in deze omstreken rondgezworven en wijdde er in zijn in 1170 verschenen Sint Servatiuslegende de volgende strofen aan:

*.....te Triescht
in eynen dall scoen ende liecht.
Effen ende Wael ghedaen
Eyn groot en eyn cleyne,
Claer, schoen ende reyne.
Dats is Jeker en die Mase
(vv. 958 en vgl.)*

Langs een bochtig weggetje verlaten we Wonck en lopen over de westoever naar het noorden. Na een vriendelijk hellingbos waarin we een ons hinderlijk volgende hond weggagen, loopt het pad al snel weer langs apocalyptisch aandoende ravijnen. We lopen recht op de toren Eben-Haëzer af. Dat is Hebreuws voor Steen der Hulp, een gedenksteen opgericht door Samuel na de overwinning op de Filistijnen. Een oude arbeider uit de steengroeve heeft van deze toren zijn levenswerk gemaakt. Al zestig jaar bouwt hij aan de toren, 'een toren der waanzin' volgens mijn metgezel, die ooit een nachtje aan de voet ervan kampeerde en er de vreemde, drukken-

basis van Ardense natuursteen verheffen zich op de vier transen van een pseudo-Middeleeuwse toren uit steen gehouwen aartsengelen en monsters, die zo uit Het Laatste Oordeel lijken te zijn weggelopen. De locatie is welgekozen: op een smalle landtong tussen twee afgronden. De ene is de steile helling van het Jekerdal, de andere is het afgegraven niets van de mergelgroeve. De bouwer, Robert Garcet, bouwt nog steeds voort aan zijn levenswerk. Binnenin is een Musée du Silex, gewijd aan steensoorten die Garcet vond in de omgeving. En dan zijn we in Eben, waar we ternauwernood een geopende winkel vinden. Er hangt ook een bierteken aan een gevel, maar dat blijkt bij binnentreden een particuliere feestzaal. De uitbaters wijzen ons vriendelijk maar beslist de deur. Het andere café is dicht. Gelukkig vinden we aan de andere kant van de Jeker wel een open kroeg, waarvan de eigenaar ons in hartelijk stoethaspelig Nederlands verwelkomt.

Engelse jaren zeventig rampestampers dreunen uit de speakers, het interieur is strak, in felle kleuren en gammel. Maar de drank smaakt er prima. Op een minuscuul podium staat het toetsenbord van de entertainer voor vanavond al klaar. Zouden ze hier met carnaval nog op zijn Jekers de 'Hourre' ontvangen, de heksachtige, inktzwarte vrouw die dan volgens de traditie de dorpen onveilig maakt? En zouden mannen met witte maskers nog vegen houtskool uitdelen op de wangen van iedere voorbijganger en cafébezoeker?

Langs achterkanten van pas neergezette nouveau-riche villa's en oude hoogstamboomgaarden lopen we door naar Emael. Lang mag het

van de cementfabriek? Zo'n kale ruimte vol bestofte mannen in overalls die je aanstaren? Een andere keer misschien. Wij lopen liever door en volgen dan een lopende band richting berghelling. Via een wankel ijzeren bruggetje klimmen we erover en stuiten aan de andere kant op een paar arbeiders. Je moet daar heen lopen, zeggen ze en wijzen op een viaduct. Niet deze piste volgen; dan beland je in de mergelgroeve. Terwijl hij dit zegt, komt met oorverdovend geraas een stel vrachtauto's aanscheuren.

We zoeken dekking en lopen daarna naar het viaduct en dan rechts af een steil pad op. Een uitloper van de Pietersberg. De top is een plateau tussen Jeker en Maaß, eigenlijk de oude Maas-stroomvlakte. Rivier en omliggende beken hebben zich in miljoenen jaren tijd ingesneden tussen hellingen die te steil zijn voor reguliere landbouw. Zo werden dit toevluchtsoorden voor plant en dier. Het 'insnijden' verklaart waarom alle 'bergen' hier dezelfde hoogte hebben.

Waar beken en rivieren miljoenen jaren over doen, dat kunnen graafmachines in een vloek en een zucht. Op veel plekken is het landschap hier verdwenen. Wat rest zijn gapende afgronden van mergel. De dalwanden van de Jeker zijn op sommige plekken alleen nog decors. Tussen de decors zet het plezierige, bewandelbare Zuid-Limburg zich voort. Bovenop de decors zie je wat er van Zuid-Limburg geworden zou zijn als de cementindustrie bij Margraten zijn zin had gekregen.

Langs modderige paden dalen we af. Op de oostoever is Wonck (uit te spreken als Won) schrikbarend lelijk. Alle clichés over Wallonië

voor wie het Frans beneerst, is er genoeg literatuur over dit deel van het Jekerdal. De dood in 1603 van de Wonckenaar Jan Jampsin de la Croix is het onderwerp van de roman *Faux Pas* van de Belg Marcellin la Garde.

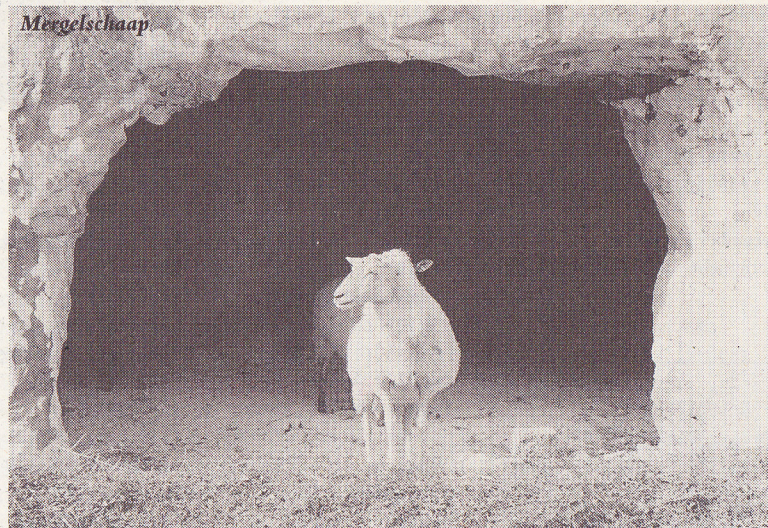
De eerste dorpen in de vallei, zoals Roclenge, vormden zich eertijds rond Romeinse villa's. De Romeinse dichter Plinius heeft op doorreis van Tongeren naar Xanten, de Jekervallei zeker bezocht. Hij noemt de vallei niet bij name, wel vermeldt hij een 'ijzeren fontein', later bekend als de ijzerhoudende Sint Servatiusbron. En die ligt langs de Jeker.

Bekender is het Jekerdal vanwege haar volkscultuur. Tot begin twintigste eeuw stond het dal breed en zijde bekend om zijn hoedenvlech-

Frenay uit Roclenge zijn gedichten en toneelstukken, geschreven in een zuiver Luiks dialect, met titels als: *Miracoley* (Heimwee,

bizar is de toren zeker: het is een gebouw dat in Nederland door geen enkele architectonische commissie zou komen. Bovenop een

Mergelschaap

heid slaat toe. We hebben geluk: aan het eind van Emael brengt een gereedstaande bus ons naar Kanne. Daar pikt een Maastrichtse taxi-chauffeur ons op en bezorgt ons een nagenoeg gratis taxirit naar het Vrijthof. Service van de centrale: als de bus uitvalt, rijdt de taxi tegen strippenkaarttarief. De weg naar huis was die avond lang, want voor Bourgondisch tafelen hoor je de tijd te nemen, zeker na zo'n wandeling. ●

Zwaarte van de tocht: aanzienlijk; trek er een hele dag vooruit. Achtentwintig kilometer door flink heuvelachtig terrein, af en toe modderige paden.

VVV Maastricht: *Kleine Staat 1*, tel. 043-325212

Jeugdherberg: *De Dousberg*, Dousbergerweg 4, Maastricht, tel. 043-3466777

Ruclenge (Rukkelingen): *Musée de la Paille*, over de hoedennijverheid in het Jekerdal

Lanaye (Ternaaien): *Natuurhistorisch Museum van de Pietersberg* (Franstalig)

Eben-Emael: *Musée du Silex/Tour d'Eben Haezer*, Rue Istahelle 9, 4690 Eben-Emael, tel. (B) 04 286 9274; na 18.00 uur: (B) 04-2862375. Toegang BF 120,-, open 1/3-23/11, daarbuiten alleen voor groepen.

Vervoer heen: naar Maastricht NS, info 0900-9292. Terug: vanaf Eben-Emael rijdt elk uur een bus naar Maastricht.